

Henrik Hellstenius

Kunstmusikkens historie er avsluttet

Moderne kunstmusikk i den norske offentlighet

Møte med kultureddaktør Jan E. Hansen

"... og jeg ser for mitt indre blikk at Aszkenazys finger henger i luften over tangenten..."

Kultureddaktør Jan E. Hansen fra Aftenposten lar sin egen finger henge i luften som over en imaginært piano for å understreke det dramatiske i det at fingeren bevegelse er stoppet.

"...pausen varer og varer, og jeg opplever at med denne dramatiske pausen får klaverkonserten en helt ny betydning.."

Hansen sitter på et podium i et møterom i Hotel Norge i Bergen det er under festspillene i mai 2000. Han er invitert av Norsk Komponistforening for å snakke om den moderne kunstmusikken stilling i offentligheten. Den musikken som oftest refereres til som samtidsmusikk, eller blant noen som «sånn-Arne-Nordheim-musikk».

"...og når han endelig slår den etterlengtede toner, da. Ja da er det diktet kommer til meg..."

Kultureddaktøren har kommet med fly fra Oslo ene og alene for å være med på dette møtet. Han er så og si hedersgjest. Det er ikke alltid Norsk Komponistforening får kultureddaktører til å stille opp, så det har vært en viss forventning til hva han ville si om samtidsmusikkens plass i offentligheten. Det at han har akseptert å stille, har skapt den forventningen at han seriøst vil reflektere over denne kunststartens lettere bortgjemte posisjon i norsk presse.

Han har åpnet sitt innlegg med å sitere Per Aabel. Aabel har betrodd kultureddaktøren personlig at selv om han hadde vært danser og nu mest var kjent som skuespiller, "så var da dog musikken den deiligeste kunststarten av de alle". Det neste poenget (om det da ikke var noe mer vrøvl om Wenche Foss i mellom), er denne historien om hans møte med Vlademir Askenazhys innspilling av en av Chopins klaverkonserter. En konsert han forteller salen at han kjente svært godt før han hørte Askenazhys tolkning. Etter å ha hørt mange tolkninger, betror han salen, trodde han at han kunne konserten, men Askenazhy.....

"... og det er når Askenazhys finger treffer tangenten at det kommer til meg, diktet til Karin Boye. "Det gör så ont när knoppar brister".

Jeg sitter i panelet sammen med Jan E. Hansen med ansiktet vendt mot salen. Salen er full av musikkjournalister og personer som på andre måter har med media eller musikk å gjøre. De er kommet for å høre og delta i debatt om den moderne kunstmusikkens rolle i offentligheten. I det kulturredaktørens avslører sitt sublime poeng om Chopins klaverkonsert og Karin Boyes dikt vet jeg ikke om jeg skal le eller gråte, og jeg kjemper med å late som ingenting. Ikke vise at jeg i dette øyeblikket er fullstendig i villrede om mannen vet hva han sier. Kulturredaktøren for en av Norges største aviser, serverer som sitt innlegg på en seriøs oppfordring om å tenke rundt en sentral kunstarts plass i offentligheten, en serie med ubeskrivelig personlig svada. Hva har hans private opplevelser av en Chopin innspilling med dette å gjøre, om det ikke er for å vise frem en slags følsomhet for musikk. Det er det vel ingen som har noe imot, men det har ikke noe i denne debatten å gjøre. Hans oppgave som kulturredaktør i en stor avis i et sivilisert land er å reflektere rundt det han har sagt seg villig til å diskutere. Ikke på noe punkt nevner han samtidsmusikken, han har ingen tanker om hva denne musikken står for, hva den formidler, dens historie eller dens plass i kunstlivet.

Jeg ventet siden begynnelsen av innlegget på at det han endelig skal komme fram til et poeng, eller i det minste si noe som har relevans for seminaret. Men poenget med Chopins konsert er innleggets punchline. Han har altså kommet til dette seminaret, for å møte journalistkolleger og komponister forberedt på å servere noen private anekdoter, anekdoter om musikk ja vel, men hans mest oppdaterte kilde om musikkens mysterium er altså Per Abel og hans mest samtidige komponisten er Chopin.

Ikke bare er det pinlig at kulturredaktør Jan.E.Hansen faktisk ikke med ett ord berører det seminaret var ment å dreie seg om. Kanskje fordi mannen ikke har den fjerneste ide om hva som menes med nyere kunstmusikk. Men det er også utrolig at denne kulturredaktøren som innehar en viktig posisjon i norsk kulturliv, som redaktør i denne store avisen tror at disse private anekdotene faktisk er av interesse for denne forsamlingen med journalister og komponister. Gjør kulturredaktøren narr av oss? Vet han ikke bedre? Vil han ikke si noe?

I ordskiftet etterpå er jeg nummen, nummen av denne totale forakten for en kunstart jeg lever og brenner for. Det eneste jeg klarer å notere meg er at hver gang kulturredaktøren får et kritisk spørsmål sitter journalistene fra hans avis å smiler til ham fra salen, litt sånn opgitt over hvor dumme spørsmål man kan stille. Særlig smiler de når det blir stilt et spørsmål fra Kritikerlagets formann og journalist i NRK Torkel Baden om avisens kulturdekning er styrt av markedskrefter, og ikke et ønske å undersøke hva som rører seg i kulturen. Kulturredaktør Jan E.Hansen svarer forøvrig ikke på det spørsmålet. Det blir ingen debatt å skrive hjem om. Avstanden er for stor, arrogansen enorm og komponistene er slitne.

Jeg er ikke sikker, men det er mulig han siterte Aabel igjen med noe om at musikken "jo i bunn og grunn er et mysterium". Goddag mann, jeg må ha meg en øl. Vi var mange som måtte slukke tørsten etter dette seminaret. Man får en lammende følelse

at ingenting nytter. Vi har tapt før vi har begynt. Når man ikke engang kan snakke sammen når man sitter i samme sal, hva skal man så gjøre?

Når jeg sitter godt innstallert på Holbergstuen tenker jeg, ville den samme kulturredaktøren turt å stille på et seminar om dekingen av norsk litteratur i pressen med å si ” det var da jeg leste denne siste setningen hos Flaubert at musikken kom til meg, temaet fra Griegs Dovregubbens Hall”. Ville han ha turt der å stille sin totale inkompetanse til skue på den måten, ved å la være å diskutere ny norsk litteratur, og i samme slengen samtidig bruke eksempler fra 1800 tallets kunst?

Det ville han naturligvis ikke. I Norge er litteraturen gud og andre kunstarter for spesielt interesserte. Litteraturen har en helt unik plass i norsk kunstsepsjon som jeg skal komme tilbake til senere.

Konserteralen er musikkens Nasjonalgalleri

Den norske kulturredaktøren er sjefen til den norske musikkkritiker. Hvis dette er den almenne standarden på kulturredaktørene så kan man jo skjønne hvorfor deking av kunstmusikken og musikkkritikken er slik den er. Når man er misfornøyd med kritikken på et felt tar man gjerne kritikerne, men hva med kulturredaktørene? Det er jo de som ansetter kritikerne og setter rammer for deres aktivitet, gir dem spalteplass eller ikke.

Skal man dømme etter dagens situasjon når det gjelder kritikk av den moderne kunstmusikken er nivået på kulturredaktørene på linje med den jeg traff i Bergen. For ville noen kritiker for noen annen kunstart bli tatt seriøst av sin egen redaksjon om vedkommende ikke var i stand til å si en vettug ting om hva som foregår i dagens kunst? Ville man akseptert en anmelder på billedkunst som kun var i stand til å gå i Nasjonalgalleriet, og regnet med at det var der man fant det man trengte for å si noe dekkende om dagens kunst. Eller en danseanmelder som utelukkende var i den Norske Opera for å dekke hvor den moderne dansekunsten beveger seg.

Omtrent slik er situasjonen i dagens musikkkritikk, med noen hederlige unntak, som stort sett oppstår rundt tiden for Ultima, den store samtidsmusikkfestivalen i Oslo. Resten av året går kritikerne til et av landets konsertsaler. I konsertsalene sitter symfoniorkesteret på podiet. Et av musikkhistoriens kraftigste verktøy for å frembringe klang, javel. Men desverre, av ulike årsaker, håpløst akterutseil når det gjelder å speile hva som rører seg i dagens kunstmusikk. Går en anmelder primært hit for å anmelde kunstmusikk, så går vedkommende hit primært for å anmelde avspilling av gamle verk. I beste tilfelle fortolket på en ny måte. Men ofte ikke mer radikalt enn en ”ny kurerert” konsert.

(I så måte er Oslo Filharmoniens hype rundt en konsert i serien «...» med ett kort stykke av Frank Zappa illustrerende. Her brukte man uker på å markedsføre konserten som utrolig hipp og kul, og det eneste av Zappa ble et lite stykke til slutt)

All god historisk kunst skal gjenoppdages, og musikken skal i særdeleshet høres igjen og igjen. Men den klassiske musikken er og blir gårsdagens kunstuttrykk, uansett om man spiller på tidstypiske instrumenter for å spille Bach, eller kler seg i skinnbukser og har solbriller når man synger Puchini. Man går altså ikke til de store konsertsalene for å oppleve det nye, der kunstmusikken beveger seg videre. Man går dit primært for å møte tradisjonen i dens mange forkledninger. Skal man oppleve den kunsntmusikalske nyvinning går man dit hvor musikere og komponister prøver ut nye konstelasjoner, utforsker nye muligheter. Speiler man kunstmusikkens utvikling gjennom landets symfoniorkestre sier man samtidig at kunstmusikkens historie i all hovedsak er avsluttet og det eneste vi har å gjøre er å variere fremføringer av det vi allerede har.

Hva er kunstmusikken i dag?

Den moderne kunstmusikken kobler seg til improvisasjon , til film, til performance, til teater, til nye instrumenter. Den speiler det moderne menneskets forhold til kaos og orden, skjønnhet og stillhet, stress, manipulasjon. Til historien, kroppen, naturen, til teknologi til alt du kan tenke deg. Den moderne kunstmusikken utvikler seg blandt mange akser og i mange fora. Den er mangfoldig og i Norge er den svært oppgående. Det finnes et spenn og en variasjon i denne musikken som er forbløffende og antall aktører i denne tilsynelatende sære kunstformen er mange. Det er en kunstform som har noe og si, og den har et publikum. Det kommer 18.000 mennesker på Ultima og konsertene gjennom året i hovedstaden har jevnt godt tilsig.

Og den er ikke primært å finne i konserthusene. Er du anmelder i Oslo og vil finne ut av hvor kunstmusikken beveger seg går du til jazzklubben Blå, Parkteateret, NOTAM, og Black Box. Du følger med i hva som skjer i enkelte gallerier, og utstillingsteder. Musikken er på vei over grensene mot det visuelle. Stadig flere musikere og komponister innkorporerer det visuelle. Musikken brer seg ut mot andre felt som dataanimasjon, video, film, performance og dans. Skal en anmelder kunne si noe til sine lesere og lyttere om retninger må anmelderen komme seg ut av konsertsalene og oppsøke disse arenaene.

Det er med andre ord ikke en kunstart som er utdøende, men den er i konstant endring. Denne endringen må formidles. Det må fortelles av de som er satt til å formidle kunst i offentligheten. Det holder ikke med en anmeldelse av en konsert på Ultima. Det skrives ikke om de rådende trender i litteraturen kun i forbindelse med bokhøsten, eller tendenser i billedkunst rundt store utstillinger. Det dekkes året rundt. og det skrives kommentarer og kritikker om hverandre. En kunstinteressert leser av f.eks Aftenposten vil fremdeles tro at komponister sitter i små hytter i skogen og får sine melodier sunget av skogene. For det finnes liten vilje til å oppdatere sine lesere. Aftenpostens musikkansmelderen Idar Karevold skriver i sin oppsummering av Ultimafestivalen i Aftenposten 14.10.02:

«...Et overveldende antall unge mennesker finner veien til konsertene. ...Unge tiltrekkes av ny musikk. Hvorvidt det mer er et uttrykk for livsbejaende nysgjerrighet enn en etablert overbevisning kan vurderes, men tendensen er så overbevisende at den bør være til ettertanke for alle som steller med kunstformen»

For det første så formidler dette sitatet noe man ofte opplever fra kritikere som Karevold. Når han skriver om de unges begeistring for den nye musikken som kanskje mer er knyttet til hormoner, enn til en moden overbevisning. Han formidler indirekte at denne musikken ikke er moden, den er ikke ferdig, den er ikke klassisk, den har ikke overbevist mennesker i generasjoner at den inneharer kvalitet. Skal man oppleve riktig kvalitet må du til konserthuset. Der vil du høre verker som gjennom århundre har bevist sin kvalitet. Dette er hva man vil kalle et reaksjonært kunstsyn. Det er viktigere å analysere den syv-hundre -og -femte fremførelsen av Brahms 4 symfoni enn å gi leserne innsikt i hva som er tendenser dagens kunstmusikk.

Karevold skriver ikke det her, men i sin gjerning som anmelder og (såvidt jeg vet) den eneste med musikkkompetanse i avisens kulturredaksjon, gjør han stort sett ingenting for å gi leserne innsikt. Anmelder han en konsert med moderne kunstmusikk unngår han nærmest som en regel å berøre innholdet i musikken, de sidene som kan gi leseren en link til noe annet de vet om i samtiden. Musikken fremstår som en isolert øy i forhold til en samtid og i forhold til en tradisjon. Er det noe man trenger i forhold til denne musikken, så er det å gå inn i innholdet på den. Trekke ut essenser, betydninger og assosiasjoner.

Det er derfor fristende å sende slutten av Karevolds sitat tilbake til ham selv og Aftenposten. Avisene er stadig bekymret for at de ikke når de unge leserne, er det ikke da et poeng å ta inn over seg at « de unge tiltrekkes av ny musikk» og at avisen bør gjøre noe når tendensen er så overbevisende. Kanskje er det f.eks Aftenposten og Dagbladet som bør ta denne ta dette til ettertanke. Det er samtidsmusikkmiljøet med Ultima i spissen som har skapt mulighetene for de unge å oppleve musikken. Ettertanken bør være hos de som ansetter kulturredaktører som Jan E. Hansen som på åpenbart lever i forrige århundre.

Dagbladets anmelder Ståle Wikshaaland er i sin oppsummeringsartikkel i Dagbladet 14.10.02, er han som Karevold først og fremst opptatt av hvor mange konserter det var, hvilke som spilte osv. Hans skriverier synes stadig stadig henvisning til «det lille kretsløpet som etterhvert samles på festivalen», en annen holdning. Han ser ut til konstant å være i kamp med det som oppfattes som «miljøet».

Hvorfor skal man anmelde den moderne kunstmusikken?

Fordi kunstmusikken sier noenting om noe som er relevant for mennesker skal musikkkritikeren oppsøke de steder der kunstmusikken utvikler seg

Fordi kunstmusikken er den minst kommersielle av kunststartene må musikkkritikeren komme selv om ikke et stort forlag, et filmselskap, et plateselskap eller en betalt kulturkobler bombarderer kritikeren og kulturredaksjonen med materiale. Kritikeren må komme for å kritisere og vurdere hva som er godt og dårlig i de nye bevegelsene. Kritikeren må hjelpe leseren og lytteren til å skille det ene fra det andre, peke på veier inn. Veillede og kritisere. Dette må man gjøre hvis man mener at kunstmusikkens historie går videre.

Om en kulturredaktør eller en kritiker mener at kunstmusikkens historie er fullbragt og ferdig, så får kritikeren fortsette å konsentrere seg om å dekke de etablerte festivalene og symfoniorkestrenes konserter. Fortsett med å skrive om 13 år gamle koreanske fiolinister som om de var bærere av hemmelige innsikter når de stort sett er hjernevaskede fiolinmaskiner som spiller som duracellkaniner. Bruk tid på å dekke konserter som er betalt av avisen selv eller er sponset av firmaer som har eierinteresser i avisene. Slå opp konserter med det mest fantasiløse klassiske repertoar som var det manna fra himmelen. Hold publikum orientert om det siste innen klesstiler for klassiske musikere.

Det pussige er at jeg hver dag leser og hører om nye CD'ene til geniale hip-hopere og gudebenådede satanrockere. Jeg leser og hører om et kakafonisk felt av mer eller mindre polpulær populærmusikk. I følge anmelderne i denne delen av musikklivet skjer det musikkhistoriske omveltninger hver eneste uke. Og minst én gang i måneden kåres årets absolutt beste band, artist, låt, album osv. Av de samme anmelderene, som mener at musikk fra i fjor tilhører historiens absolutte skraphaug.

Denne higen og bejaing av det nye forteller at det er i forlengelsen av de vi hører nå, at det nye skal skapes Det er der vi henter mening og betydning. Vi må videre. Musikkhistoien stopper aldri. Vi vil fortsette og lage geniale CD'er, minst hver annen uke. Og mange ganger i året kommer årets beste ut. Alt kan toppes av det neste som kommer. Vi må være på vakt for kanskje er det neste CD som er den neste "årets beste", kanskje til og med "ti årets beste". Vi må følge med, og som Pariserne, passe på så at vi er på det nye som kanskje kan bli en like stor skandale som oppføringen av "Vårofferet". Kritikere kappes om å hylle det nye, finne den nye trenden. En heseblesende panisk aktivitet, som hyller gamle løsninger som om de var nye. rett og slett fordi man må ha noe nytt, hele tiden.

Avstanden fra denne nyhetsbejaende kritiker til symfoniorkesterkritikeren kunne ikke vært større. Men hva kan dette komme av. Er det fordi den norske samtidsmusikken er irrelevant, et lokalt annliggende som ingen bryr seg med? I Norge har vi flere profesjonelle ensembler som spiller samtidsmusikk enn i våre naboland, vi har en av Europas mest betydningsfulle festivaler for ny musikk, Ultima. Vi har komponister som blir oppført over hele kloden og som skriver for de mest presigefylte ensembler og orkestre. Hvorfor virker dette så lammende uinteressant på pressen? Tilstanden er slik at et epokegjørende verk i den norske kunstmusikken som fremføres for full konsertsal og radio overføring kan fremføres uten at

publikum kan lese eller høre en kvalifisert vurdering av verket, mens en bokdebutant med en bok som leses av 200 blir gjennomintevjuet og anmeldt i alle aviser og radioer med respekt forseg selv? Dette faktum vet etablerte forfatter og forlagsfolk og de gremmes. De vet hvor lett det er å komme gjennom med en bok, og hvor vanskelig det er å få vurderinger av andre kunstarter.

Det er ikke tvil om at det leses mye bøker i landet. Men er skriften den eneste kunstform det er verdt å vudere seriøst. Er den lesende erkjennelse dypt sett mer verdt denn den visuelle eller den auditive? Hva gjør at en bok er så mye mer verdt enn en dans eller et stykke musikk?

Da jeg var yngre trodde jeg en kritiker var en som oppsøkte det nye. Som lette etter hvor det nye kunne finnes, for å gi sin vurdering. En som prøvde å finne gamle betydninger i nye uttrykk, som ønsket å demaskere kjente triks i ny innpakning, eller oppdage genuint nye ideer. Nå vet jeg naturligvis bedre. Ikke minst har den nåværende kultureddaktøren i Osloavisen Dagsavisen realitetsbehandlet meg. Kunstkritikk og kunstomtale er forbrukerveiledning. Kunst er en vare, og kritikerens fremste oppgave er å gjøre rede for varens kvalitet ovenfor kunden, som er leseren. Ettersom kritikk er forbrukerveiledning så må man jo veilede forbrukeren om det man vet forbrukeren vil ha veiledning om. Man omtaler det som selger mest og allerede er mest omtalt, for det er det forbrukeren vil ha.